
ПРОГЛАШ

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2018 (год. XXVII), ISSN 0861-7902

НОВ ЕТНОЛИНГВИСТИЧЕН РЕЧНИК ON THE NEW ETHNOLINGUISTIC DICTIONARY

Зоя Барболова, Маргарита Симеонова, Мария Китанова, Неда Мутафчиева, Палмира Легурска. „Речник на народната духовна култура на българите“. Отг. редактор Мария Китанова. София: Наука и изкуство, 2018, 503 стр.

В края на XX в. като раздел от етнолингвистиката в славянските страни се оформи етнолингвистичната лексикография, която се занимава с представянето на словното богатство, отразяващо различни аспекти на народната духовна и материална култура. В българското езикознание също се работи върху връзката между езика, етноса и културата. Като самостоятелни речници или в списания и сборници е обнародван богат лексикален материал от областта на народната терминология – народен календар, семейна обредност, роднинска терминология, народна медицинска терминология и др.

Излезлият от печат през 2018 г. „Речник на народната духовна култура на българите“ е дело на колектив от Секцията за етнолингвистика на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ в БАН. Целта на авторките З. Барболова, М. Симеонова, М. Китанова, Н. Мутафчиева и П. Легурска е „да представят духовната народна културна традиция чрез терминологията щ в синхронен аспект“. Идеята за създаването на речника възниква още при обособяването на Секцията за етнолингвистика като самостоятелно звено в рамките на Института за български език в началото на 90-те години на XX в. Тогава започват и събирателската работа, обосноваването на необходимостта от такъв тип труд пред научната колегия, изработването на подходяща концепция. В продължение на 25 години членовете на авторския колектив събират и обработват етнолингвистичния корпус от данни, който впоследствие е структуриран лексикографски. Успоредно с работата по този обемен труд част от участниците в изследването издават два речника – „Тематичен речник на термините на народния календар“ (П. Легурска и М. Китанова) и „Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на семейната обредност“ (П. Легурска, Н. Павлова и М. Китанова), в които лексикалният материал е представен на идеографски принцип.

„Речник на народната духовна култура на българите“ е комплексно етнолингвистично проучване, целящо да реконструира езиковата картина на света на традиционния българин. За разлика от познатите тълковни речници, тук лексемата е обект на описание не само като езиков знак, но и като културен символ. Включеният в него материал е ексцерпиран от публикувани източници, от диалектни, етнографски и фолклорни архиви или е събиран на терен от авторките. Представена е народна терминология от диалектите на цялата българска езикова територия.

Един от най-важните въпроси при работата върху даден речник е създаването на подходяща концепция, която да определи неговия тип, подбора, систематизацията и тълкуването на думите в словника, основната информация за думата. Речникът има тълковно-енциклопедичен характер. Използването на диалектен материал го сближава с диалектните речници, но по същината си е етнолингвистичен, тъй като разглежда връзката на лексиката с народната култура.

Около 5000 заглавни думи са подредени по азбучен ред и са подбрани по темите: календарна и семейна обредност (раждане, сватба, погребение), роднинска терминология, народно право, демони, митоними. Растенията и животните са представени, само ако имат отношение към определена обредност или вярвания: *вещер* – ‘насекомо, подобно на скакалец, за което се вярва, че пие кръвта на

малките деца’; *великденче* – ‘билката *Veronica officinalis*, която се бере на Великден’ и пр. В словника са включени названия за обредни лица, обредни предмети, обредни действия, обредни места, евфемизми. Основна единица е диалектната дума или словосъчетание като народен термин в регистрирана форма, напр. *пеперуда* – ‘главно действащо лице в обреда пеперуда’; *мечкар* – ‘персонаж в кукерските дружини, които ходят по новогодишните празници’; *мешани* – ‘децата на самодивите в народните вярвания’; *крива година* – ‘деветият месец след погребението’ и т.н. Към всяка основна дума са изредени семантичните ѝ еквиваленти. Представена е и общоупотребима лексика, при която се наблюдава терминологизация. Лексикалните единици са отбелязани само със своята етнокултурна семантика.

Речниковите статии имат следната структура: заглавка, тълкуване, разпространение или източник, откъдето е ексцерпирана лексемата, фонетични и акцентни варианти с тяхното разпространение. Етноложката информация е отделена на нов ред след специален знак. Например:

заораване – Обред, който се изпълнява за предпазване от зли сили: болести, вампири, природни бедствия (БМ: 138–139; Д. М., НВРНО: 741–743; ЕБ, 3: 81).

- Прави се обредно заораване на бразда около селото от двама братя близнаци с два вола близнака със специално изработено рало, като орачите трябва да бъдат голи. Съпровожда се и от други магически действия – добиване на *жив огън*, месене на обредни хлябове, изтъкване на „чумино“ платно и др.

Термините, които са регистрирани с една и съща лексикална единица, са маркирани с индекси, напр.: *кџжель*¹ – ‘специална хурка, украсена с разни цветове памук, която невястата носи в новия си дом’ (Смол.; Асен.; Ард.), и *кџжель*² – ‘изкусно украсен и оцветен прът с китка на горния край, който се носи при сватбено шествие’ (Род.). Не е използвана фонетична транскрипция, а ударението е поставяно само там, където е регистрирано в писмените източници.

Уводна част на речника представя авторската концепция и неговата структура, списък на източниците и използваната библиография, списък на съкращенията и резюме на английски език.

Изданието е безспорна сполука за авторския колектив, успешен финал на дългогодишната му изследователска работа. Прилагането на лингвистични методи към проявлението на народната култура е оригинален принос в съвременната етнолингвистика и полага основите на интердисциплинарния подход в съвременната българска лексикография. Темата за народната духовна култура получава за първи път комплексно езиково-културно интерпретиране от гледище на съвременната научна мисъл, което го нарежда сред най-актуалните изследвания. Представен е богат и интересен лексикален материал, а структурата на речниковите статии е оригинална и първа по рода си в етнолингвистичната лексикография. Това е един полезен справочник за специалистите в областта на хуманитаристиката – езиковеди, етнологии, фолклористи, литератори. Речникът има и практическа насоченост към обучението по български език като роден или чужд. Той е адресиран също така и към по-широката читателска аудитория с интерес към връзката на езика с българската народна култура.

Марияна Витанова¹

¹ **Марияна Витанова** (Mariana Vitanova) – д-р, доцент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ на Българската академия на науките (БАН), marianav@ibl.bas.bg